

УДК 94(438):378.4(477-25)КМА“18/19”

Хинчевська-Геннель Тереза

КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ В ПОЛЬСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ НАУЦІ

У статті розглянуто роботи польських істориків, присвячені Києво-Могилянській академії та постаті Петра Могили. Показано, що ці теми в польській науці почали розроблятися в кінці XIX – на початку XX ст., проте зацікавленість ними не була перманентною; дослідження в цій галузі активізувалися у 1990-х рр., насамперед у контексті вивчення модерної історії України.

Ключові слова: Києво-Могилянська академія, Петро Могила, модерна історія України, польські історики.

*Світлій пам'яті
професора Павліни Левін¹*

Видається важливим подивитися на історію Києво-Могилянської академії крізь призму досліджень польських істориків, присвячених ролі та значенню Академії². Безсумнівно, надалі є актуальною одна з найважливіших наукових позицій. Нею є праця «Akademia Kijowsko-Mohylańska. Zarys historyczny na tle rozwoju ogólnego cywilizacji zachodniej» Олександра Валер'яна Яблоновського (1829–1913). Цей знаний автор студіював славистику в Київському університеті. Більше того, написав чимало книжок та статей, присвячених історії України-Русі. «Akademię Kijowsko-Mohylańską» опублікував з нагоди 500-річчя Ягеллонського університету. Згодом, на жаль, упродовж досить тривалого часу бракувало голосів польських істориків³.

У 1966 р. ту тишу порушив цінований у світі польський учений Ришард Лужний (1927–1998) публікацією свого докторського дослідження, яке до сьогодні є широко цитованою монографією «Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska. Z dziejów związków kulturalnych polsko-wschodniosłowiańskich w XVII–XVIII w.» (Краків, 1966) [5–7].

¹ Павліна Левін – знаний фахівець з української, російської та польської барокової драми, була доцентом Варшавського університету, науковим співробітником Інституту літературних досліджень Польської академії наук, доцентом Ягеллонського університету Кракова (Польща), після еміграції до США – науковим співробітником Інституту українських досліджень у Гарварді. Автор першого англomовного видання «Ukrainian Drama and Theater in the Seventeenth and Eighteenth Centuries» (Українська драма і театр XVII–XVIII століть), що вийшло друком у Торонто (Канада) 2008 р. у видавництві «CIUS Press» (найбільше видавництво англomовних матеріалів про Україну, засноване при Канадському інституті українських студій Університету Альберти та Університету Торонто).

² Ця стаття є виправленою і розширеною версією роботи, надрукованої в часописі «Київська Академія» (2006) [1].

³ За винятком двох важливих позицій: [2; 3]; Ігор Шевченко високо цінував книжку Яблоновського, охарактеризував її «old by excellent» [4, с. 17].

Це переломна праця на польському ґрунті, оскільки в тогочасних політичних обставинах вона, з одного боку, порушувала проблематику, яка була рішуче неприйнятною для Кремля, а з другого боку, в тактовний спосіб показувала джерела освіти московської, чи тоді вже російської інтелектуальної еліти в другій половині XVII ст. Ті джерела були закорінені в Києво-Могилянській академії, цьому незвичному науково-освітньому закладі на терені І Речі Посполитої. Децидентам марксистської науки радянського зразка не дуже подобалося, коли хтось порушував дослідницьку тематику, пов'язану із західними впливами в християнстві та східній культурі. Зв'язки Петра Могили, його співпрацівників та учнів з українським бароко, яке пізніше впливало на політичне, церковне та літературне життя Росії, були надзвичайно важкими до сприйняття в ті часи. Хоча історія ніколи не повторюється докладно, однак можна винести враження, що нині в інших російських реаліях обсервуємо подібні явища. Як окреслює той стан речей у стосунку до шістдесятих років минулого століття авторка біографії професора Лужного, в часи колоніального трактування української культури в Радянському Союзі дослідження цього сміливого вченого були по суті піонерські, випередили переклад з німецької мови на польську праці Ендре Андяля (Endre Angyal) «Świat słowiańskiego baroku» у 1972 р. [5, с. 48–49].

Ришард Лужний присвятив багато уваги Києво-Могилянській академії, українському бароко, творчості викладачів та учнів цього закладу та кож і в інших своїх працях, розвиваючи глибше порушені в монографії проблеми. Ось констеляція його героїв: передовсім, Петро Могила, Симеон Полоцький, Дмитро Туптало, Стефан

Яворський, Лазар Баранович, Теофан Прокопович. У колі зацікавлень цього вченого постійно були польсько-українські зв'язки, літературні традиції, аспекти релігійності українського бароко. Польсько-українські зв'язки і російські виразно бачимо у творчості Симеона Полоцького. Цей поет дуже любив твори Яна Кохановського. Цю проблему Ришард Лужний блискуче представив в одній зі своїх статей, у якій він порівнює два псалтирі: «Римований Псалтир» Симеона Полоцького із «Psałterzem Dawidów» Яна Кохановського [8].

Серед багатьох інших публікацій цього вченого пригадаймо ту, в якій автор ставить проблему так званих «chamaleontów ruskich», які, на думку Петра Могили, були відповідальні за розділення Церкви на Русі. Могила у своєму «Літосі» представив, як то окреслив Ришард Лужний, збірний портрет осіб, які відійшли від православ'я. Ту критику явища «хамелеонізму» в українській Церкві Петро Могила зреалізував у двох площинах. Перша – це критика людських постав, натомість друга – полягала в позитивній аргументації, яка показувала багату спадщину української Церкви, вписаної у візантійсько-слов'янську традицію. Сучасному історикові випадає згодитися зі спостереженнями професора Лужного, що завдяки творові «Lithos» диспонуємо виразною характеристикою православної Церкви в Першій Речі Посполитій [9].

У шістдесятих та сімдесятих роках ХХ ст. побачило світ чимало цінних публікацій світлої пам'яті професора Павліни Левін (1922–2015), видатної вченої, яка зробила чимало відкриттів, досліджуючи зв'язки польської, української та білоруської культур у стосунку до розвитку російської культури другої половини ХVII і у ХVIII ст. [10, с. XXXI–XXXIV].

Павліна Левін показала на прикладах творів – інтермедій до шкільних драм, які виставлялися в Києво-Могилянській академії і спиралися на єзуїтські зразки, їх поширення та популярність на обширі від Смоленська і Москви аж до Сибіру. Внесок професора П. Левін у дослідження проблем літературного бароко в Росії несила переоцінити. То завдяки професорам і вихованцям Академії на російський ґрунт за посередництвом бароко потрапляли ренесансні мотиви. Запровадження до літератури міфологічних мотивів, запізнення Росії зі спадщиною Стародавньої Греції та Риму, досі не зною, становило переворот, який мав безсумнівний вплив на зміни, які відбувалися в напрямку реформування Росії, які, як відомо, не були

започатковані Петром I, але раніше, за правління Олексія Михайловича.

Павліна Левін вказала шляхи, якими поширилося ознайомлення з багатьма жанрами релігійного та світського письменства, творами античної літератури, польської та західноєвропейської в неолатинських оригіналах та через польське й українське посередництво.

Польські дослідники підкреслювали у своїх розвідках, що в розвитку культури в Росії у ХVII ст. величезне значення мав факт переходу до Москви інтелектуальної еліти України, враз із поділом України в результаті трактату в Андрусові 1667 р. [11]. Правлячі кола Росії добре змогли використати таланти та вміння «нових» людей. Про це свідчать кар'єрні шляхи багатьох вихованців Академії, назвімо тут бодай три прізвища: Симеона Полоцького, Теофана Прокоповича та Стефана Яворського.

Мажанна Кучинська кілька років тому констатувала той вплив православних еліт до Росії в другій половині ХVII і на початку ХVIII ст. такими рядками: «Давні російські історики культури і освіти не боялися стверджень, що країна завдячує їм [київським ученим] початок “усього, що діялося в історії нашої науки і літератури”. Але навіть якщо відійти від патетичного тону, треба визнати: те, що було закладником великої політики, виявилось результативним засобом у руках російських володарів, які попровадили свій край із середньовічної культурно-політичної формації до новожитної» [12, с. 621].

Авторка цитованої тут статті закінчила свою думку твердженням Лазаря Барановича, яке має сучасний, нехай мені буде вільно так говорити, дуже гіркий урок: «Niech zawistnicy się martwią, ale ja widzę że Rosja idzie do przodu. Moje zdanie o Rosjanach jest takie, że przyjdzie czas, kiedy nie będą oni potrzebowali pomocy z zewnątrz i nawet będą lekce ją sobie ważyć» [12, с. 621].

Тимчасом висловлення рішучих суджень на тему історичної, релігійної, національної свідомості України кілька десятків років тому було в Польщі героїзмом. Праці польських істориків із тих років, які стосувалися проблематики Києво-Могилянської академії, силою речі аналізували головною мірою теми польської літератури в Росії в ХVII і ХVIII ст., впливу польської культури на російську та взаємних контактів у пізнішій епохи. Була порушена, щоправда, роль українського «фільтра», специфіка руського православ'я, однак головною темою залишалося східнослов'янське бароко. Тому впливу був присвячений VI Міжнародний конгрес славістів у Празі. У постконференційних матеріалах привертає

увагу стаття Ришарда Лужного про польську літературу в Росії у XVII–XVIII ст. [13].

Києво-Могилянській академії присвячено певну увагу в «Historii Kościoła w Polsce», багатотомному виданні 1974 р. Автор фрагмента, який стосується історії православної Церкви в Речі Посполитій у 1596–1696 рр., Тадеуш Слива (Tadeusz Śliwa) підкреслив значення шкільництва в історії православної Церкви. Він звернув увагу на силу теології, хоча її не викладали систематично, але в Академії згуртувалося багато видатних теологів із митрополитом Петром Могилою на чолі [14]. Щоправда, писав і про велику роль Могилянської колегії та її відкритість до західної культури, але не поставив дуже важливого запитання: чому тільки Гадяцька унія гарантувала статус Києво-Могилянській академії?

З певністю належить тут звернутися до ґрунтовної біограми Петра Могили в Польському біографічному словнику (Polskim Słowniku Biograficznym), написаної Галиною Ковальською. Її дослідження, а також праці українських істориків стали об'єктом аналізу в книжці Т. Хинчевської-Геннелъ, яка ставить проблематику української національної свідомості в першій половині XVII ст. [15, с. 111].

Крім Костянтина Острозького, Петра Конашевича-Сагайдачного, свою незаперечну роль відіграв Петро Могила – творець Києво-Могилянської академії, названої на честь першого митрополита України-Русі після відновлення Владиславом IV православної ієрархії.

Дев'яності роки XX ст. у Польщі принесли певне пожвавлення в зацікавленні історією України, зокрема проблемами Академії. Тематика поволи ставала «менш небезпечна і шкідлива», як то деякі окреслювали її раніше. Можна було врешті без озирання на цензуру друкувати наукові праці. Отож, «рушила» серія щорічників «Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze. Studia Ucrainica» за редакцією Стефана Козака, Валентини Соболю і Василя Назарука. Зошити були результатом щорічних міжнародних конференцій українців, які проводилися у Варшавському університеті. Тематика Києво-Могилянської академії звучить у різних томах.

Завдяки ініціативі Єжи Клочовського та керованого ним Інституту Центрально-Східної Європи побачила світ польськомовна версія праці Наталі Яковенко «Historia Ukrainy do końca XVIII wieku» із цікавим фрагментом, який стосується Києво-Могилянської академії та ініціатив Петра Могили загалом на багатьох напрямках його діяльності. То завдяки українській

дослідниці польський читач міг застановитися, якщо не робив того раніше, чи Україна була, може бути, непотрібним членом Речі Посполитої «Obojga Narodów» [16]? Друге видання побачило світ у 2000 р. [17, с. 193].

Окреслена вище проблематика була також озвучена в польсько-українських шкіцах, які постали в результаті дискусії над спільними долями в часи Речі Посполитої Обох Народів, фактично «Трьох», а також багатьох інших народів. Появою публікації «Między sobą. Szkice historyczne polsko-ukraińskie» завдячуємо Інституті Центрально-Східної Європи [18].

Із передмовою Єжи Клочовського до польського видання побачила світ книжка іншого чужоземця, французького вченого Амброзія Джоберта (Ambroise Joberta), присвячена поставі Польщі щодо кризи християнства від XVI до середини XVII ст. Перший складник заголовка «викликав» дві постаті з християнського світу, які в різний, що є очевидним, спосіб закарбувалися на обличчі християнства. Звучить бо він «Od Lutra do Mohyły» [19].

1996 рік приніс багато цікавих праць, у яких не могло забракнути могилянських мотивів. Український учений Ростислав Радишевський, видатний знавець і перекладач польської літератури, у Польщі видав польською мовою дві цінні позиції. Підготував до друку і написав передмову до видання рукопису Яна Далібора Вагилевича, одного з піонерів українського національного відродження, поруч із Маркіяном Шашкевичем та Яковом Головацьким, третього видатного представника «Руської Трійці» [20].

«Pisarze polscy Rusini», – ця праця, видана завдяки Південно-Східному науковому інституту в Перемишлі, заслуговує на увагу, бо ж енциклопедичний довідник, який залишався в рукописі до 1843 р., є надалі актуальним і потрібним. Творчість Петра Могили та його співпрацівників із кола Академії посідає в ньому особливе місце. Того ж самого року побачила світ і монографія Радишевського, присвячена польськомовній українській поезії від кінця XVI до початку XVIII ст. [21; 22]. Автор проаналізував твори ранньобарокової поезії та зв'язки барокової поезії з освітньо-релігійними реформами Петра Могили, підкреслив значення цієї постаті та античних мотивів як важливого топосу української барокової літератури.

Ідучи за міркуваннями Наталі Пилип'юк, автор також звернув увагу на роль панегіриків, присвячених Могилі та польській літературній традиції: «Bo jeślibyś chciał palmę [jako symbol

poкою. – T. CH.-H.] widzieć w Ruskim świecie, Znajdziesz Piotra Mohyłę w Kijowskim Powieście» [21, с. 121].

Чимало уваги автор присвятив Лазарю Барановичу. Його творчість, пов'язану з польською літературною традицією, Радишевський характеризує в такий спосіб: він вважає, що творчість Барановича оприявила характерні риси зрілого українського бароко. Навколо цього чернігівського архієпископа згуртувалося багато митців, поетів, книжників. Тривале мовчання про діяльність Барановича, а також багатьох інших із кола Києво-Могилянської академії було спричинене тим, як слушно зауважив автор, що українська література оминала їх, бо писали польською. З іншого боку, історія польської літератури трактувала їх як «мачуха», бо мали українське походження [21, с. 204].

Сьогодні зацікавлення поетами українського бароко є активне, а поезією Лазаря Барановича цікавиться щоразу більше дослідників [23]. Також у 1996 р. побачила світ антологія української поезії Володимира Мокрого, в якій знаходимо вірші на честь Петра Могили, Академії, а також твори її вихованців, а згодом викладачів: Сильвестра Косова, Атаназія Кальнофойського, Лазаря Барановича [24].

У перекладі польською мовою вийшла збірка есе Ігоря Шевченка (1922–2009) [25–27]. На увагу заслуговує змістовний розділ праці «Różne oblicza świata Piotra Mohyły». З-посеред багатьох важливих мотивів привертає увагу дискусія навколо критики Академії і самого Могили в історіографії. Російський теолог Георгій Флоровський гостро критикував «криптороманізм» («kryptoromanizm») та «псевдоморфозу православ'я» («pseudomorfozę prawosławia»), пропаговану, в його уяві, саме митрополитом Могилою в Академії, що мало становити більшу загрозу, аніж навіть сама Берестейська унія. Він вважав, що реформи Могили були чужі для російської теології.

Цікаву проблему «чистоти» православ'я порушив також інший учений, професор Олександр Наумов, який у чудово написаній книжці про віру та історію розглядає також останню працю Могили «Требник». Ця літургійна книжка, будучи підсумком усієї літургійної традиції української Церкви, а також свідченням тогочасного мислення, є водночас, за переконанням того вченого, спробою універсального потрактування православ'я і паралеллю до реформаторських кроків Римського Костелу [28].

До дискусії над «правовірністю» митрополита Могили, від певного часу визнаного

багатьма Церквами святим, спонукала авторка цієї статті. Багатство публікацій цілої плеяди гуманістів, які досліджують проблематику впливу бароко на Москву, від Клода Беквіса (Claude Backvis) і Ендре Андяля (Endre Angyal) до найновіших праць істориків українських, російських, білоруських, італійських та інших заперечують негачії російського теолога Флоровського [29].

У своїй іншій книжці Олександр Наумов показав величезну роль православ'я та пов'язаних із ним культурних, освітніх, теологічних стремлінь – в аспекті не тільки спільної спадщини Речі Посполитої багатьох народів, але й також і в ширшому європейському вимірі, який мислиться як спадщина традиції бенедиктинської та кирилометодіанської [30, с. 62].

Тоді ж вийшли друком казання та літургійні коментарі з «Требника» Петра Могили, опрацьовані Марком Мельником та Володимиром Пилиповичем [31].

Автори книжки передовсім звернули увагу, між іншим, на роль Петра Могили в православно-католицькому діалозі, розпочинаючи аналіз від перших згадок про його участь в унійно-православних розмовах з 1627–1629 рр. по 1644–1645 рр., коли постав меморіал митрополита ⁴.

Слід наголосити, що довгий час вважали, що проект анонімний, але, згідно з аргументами Атаназія Г. Великого, проект, без сумніву, належить Петру Могили. Унія, запропонована Петром Могилою, мала бути «поправленою» версією Берестейської унії. Несила тут представити ширше зміст цього унікального проекту, який отець професор Вацлав Гриневич, один із видатних польських учених, член Міжнародної об'єднаної комісії до справ теологічного діалогу між римо-католицькою та православною Церквами, охарактеризував як «Унію, яка не нищить» [33–35].

Вацлав Гриневич, а також інші дослідники, яким показав дорогу цей учений, звернули увагу на зауважене Могилою помилкове розуміння самого поняття «унії», на яке спиралася Берестейська унія. Могила-теолог чітко відрізняв поняття об'єднання (унії) від єдності: *Unio et unitas sunt maxime diversa*.

Марек Мельник свою видану в 2005 р. книжку присвятив творам Петра Могили. У пошукові антропологічного підходу до його творчості автор зосередив увагу на визначальних релігійних мотивах, до яких зарахував нурти літургійно-сакраментальні, еклезіологічні, аскетичні,

⁴ Докладніше: [32, с. 177–231].

догматичні, апологетично-полемічні. Автор дуже цікаво і переконливо показав Петра Могили як людину візантійського культурного простору, але також як ученого, який умів черпати з барокової, потридентської духовності – як він це окреслив [36].

Не бракує, що є цілком очевидним, могилянської тематики в історичних синтезах, які тут несила представити в усій повноті. Звернімося, однак, до думки недавно померлого професора Владислава Серчика (1935–2014), автора «Історії України». Перше видання побачило світ у 1979 р., наступні без втручання цензури – в 1990, 2001 і 2009 рр. Його книжки, присвячені Козаччині та Україні, мають у Польщі величезну популярність.

Варто назвати також праці Антонія Мироновича, а серед них – про історію православної Церкви в Речі Посполитій [37].

Випадає також згадати дослідження Зої Ярошевич-Переяславцев про кириличні стародруки у Великому князівстві Литовському в новожитну добу. Авторка віднайшла чимало цікавого матеріалу, в якому є дедикації на адресу Петра Могили, які вихваляють його величезні заслуги для православ'я і Речі Посполитої [38, с. 87–88, 93–94, *passim*].

Українській гомілетичі XVII ст. в Речі Посполитій присвятила свою працю цитована вище Мажанна Кучинська, яка чудово показала на прикладах творчості Кирила Ставровецького, автора «Євангелія Учительного», та Іоанікія Галатовського та його «Ключа розуміння» еволюцію жанру, зауважимо, не знаного в Московській Русі [29]. Назвімо тут також її наступну цікаву працю, присвячену громадянам Речі Посполитої, які були винесені на олтар у Росії. То були, між іншими, св. Дмитро Туптало Ростовський (Данило Туптало), св. Інокентій Іркутський (Іван Кульчицький), св. Теодозій Чернігівський (Углицький), св. Ян Тобольський (Іван Максимович), св. Філотей Тобольський (Лещинський) та інші, пов'язані з Київською Академією в різні періоди її діяльності [40].

Не можна в презентованому тут огляді оминати істориків мистецтва, зокрема, що аспекти художньої діяльності і питання меценатства

київського митрополита стоять у центрі наукових пошуків учених в усьому світі. У Польщі київське художнє середовище досліджує професор Вальдемар Делюга [41; 42].

Не назвала тут багатьох важливих публікацій польською, українською та іншими мовами в багатьох постконференційних томах, часописах, збірних працях, енциклопедіях з участю польських науковців. Своєю чергою українські вчені зробили свій внесок, що частково було засвідчено в польських видавництвах. Трюїзмом буде твердження, що наука не знає кордонів та поділів. Найкращим прикладом нехай буде щойно видана книжка Валентини Соболев, професора Варшавського університету, опублікована у видавництві цього ж університету українською мовою під заголовком «Українське бароко. Тексти і контексти» [43]. Творчість випускників Києво-Могилянської академії постає на багатьох сторінках і розділах. Європейський контекст, компаративний підхід, а також культурознавчо-антропологічний погляд на українську барокову літературу дає змогу краще зрозуміти тогочасні прагнення української еліти.

На завершення, замість підсумків, дозволю собі згадати мою статтю, надруковану в «Przeglądzie Humanistycznym» під заголовком «Akademia Kijowsko-Mohylańska: historia i współczesność» [44]⁵. Статтю присвячено моїм приятелям з Києво-Могилянської академії: професорам Наталі Яковенко, Юрієві Мицикові та Віталієві Щербакові. Навесні 2002 р. мала честь і велику приємність працювати в Києво-Могилянській академії. У літньому семестрі того академічного року я провадила виклади і семінари з молоддю, яка зацікавлена історією Речі Посполитої, України та стосунками з Апостольською Столицею в XVI і XVII ст. Дискусіям та питанням (також і про сучасні проблеми) не було кінця. Ті молоді люди, з якими працювала і які чудово знають кілька європейських та позаєвропейських мов, захоплені рівною мірою як минулим, так і проблемами сучасними, дуже гостинні й сердечні, відкриті на Європу і світ – є чудовими континуаторами ідеї Академії, в якій тоді студіювали.

⁵ Дивись також про польську історіографію: [45].

Список літератури

1. Chynczewska-Hennel T. Akademia Kijowsko-Mohylańska w polskiej literaturze historycznej / T. Chynczewska-Hennel // Київська Академія. – 2006. – Вип. 2–3. – С. 197–207.
2. Andrusiak M. Sprawa Patriarchatu Kijowskiego za Władysława IV / M. Andrusiak // Prace historyczne w 30-lecie działalności profesorskiej Stanisława Zakrzewskiego. – Łwów : Komitet Byłych Uczni z zasiłkiem Ministerstwa W.R. i O.P., 1934. – S. 265–285.
3. Wojtyła A. De tentaminibus novae “Unionis Universalis” in Poloniae – Lithuaniae anno 1636 factis / A. Wojtyła // Orientalia Christiana Periodica. – 1952. – [Vol.] XVIII, № 1–2. – S. 158–197.

4. Ševčenko I. The many Worlds of Peter Mohyla / I. Ševčenko // Harvard Ukrainian Studes. – Special issue. The Kiev Mohyla Academy. Commemotating the 350-th Anniversary of its Founding (1932). – 1984. – Vol. VIII, № ½, June. – P. 17.
5. Kawecka M. Wkład profesora Ryszarda Łuźnego do ukrainoznawstwa polskiego / M. Kawecka // Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze / pod red. S. Kozaka, W. Sobol, B. Nazaruka. – Warszawa, 2005. – T. 19–20 : Studia Ucrainica. – S. 46–53.
6. Mokry W. Profesor Ryszard Łuźny – ukrainista / W. Mokry // Słowianie Wschodni. Duchowość – mentalność – kultura. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Ryszardowi Łuźnemu w siedemdziesiąt rocznicę urodzin / red. A. Raźny, D. Piwowska. – Kraków, 1997. – S. 14–20.
7. Łuźny R. Autor o sobie samym, czyli szkice do biografii / R. Łuźny // Spis publikacji / Ryszard Łuźny ; red. G. Przebinda, J. Świeży. – Kraków, 1997. – S. 68–86.
8. Łuźny R. “Psałterz rymowany” Symeona Połockiego a “Psałterz Dawidów” Jana Kochanowskiego / R. Łuźny // Slavia Orientalis. – 1966. – № 1. – S. 3–27.
9. Łuźny R. Metropolita Piotr Mohyla a “chamelentowie ruscy”. Z nowych odczytań dawnej wschodniosłowiańskiej literatury religijno – polemicznej / R. Łuźny // Z dziejów Europy Środkowo – Wschodniej. Księga pamiątkowa ofiarowana prof. dr. hab. Władysławowi A. Serczykowi w 60 rocznicę Jego urodzin / red. E. Dubas-Urwanowicz et al. – Białystok, 1995. – S. 195–203.
10. Lewin P. Ukrainian Drama and Theater in the Seventeenth and Eighteenth Centuries / P. Lewin / Canadian Institute of Ukrainian Studies Press. – Edmonton – Toronto, 2008. – XXXIV. – 218 p.
11. Chynczewska-Hennel T. Z problematyki wpływów kultury polskiej na rosyjską w XVII wieku / T. Chynczewska-Hennel // Odrodzenie i Reformacja w Polsce. – 1990. – Vol. XXXV. – S. 107–135.
12. Kuczyńska M. Odpyły prawosławnych elit z Rzeczypospolitej do Rosji w drugiej połowie XVII i na początku XVIII stulecia / M. Kuczyńska // 350-lecie Unii Hadziackiej (1658–2008) / pod red. T. Chynczewskiej-Hennel, P. Krolla i M. Nagielskiego. – Warszawa, 2008. – S. 597–621.
13. Łuźny R. Literatura polska w Rosji w wieku XVII i XVIII. Problematyka, stan i potrzeby badań / R. Łuźny // O wzajemnych powiązaniach literackich polsko-rosyjskich, tom poświęcony VI Międzynarodowemu Kongresowi Sławistów w Pradze / red. S. Fiszman i K. Sierocka. – Wrocław, 1969. – S. 36–64.
14. Śliwa T. Życie religijne i działalność kulturalna Cerkwi prawosławnej. Akademia Mohylańska / T. Śliwa // Historia Kościoła w Polsce, t. I do roku 1764, cz. 2 od roku 1506 / red. B. Kumor, Z. Obertyński. – Poznań – Warszawa, 1974. – S. 320–323.
15. Chynczewska-Hennel T. Świadomość narodowa szlachty ukraińskiej i Kozaczyzny od schyłku XVI do połowy XVII w. / T. Chynczewska-Hennel. – Warszawa, 1985. – 197 s.
16. Jakowenko N. Historia Ukrainy do końca XVIII wieku / N. Jakowenko ; przekład O. Hnatiuk, K. Kutyńska. – Lublin, 2000.
17. Jakowenko N. Historia Ukrainy do 1795 roku / N. Jakowenko. – Wyd-wo Naukowe PWN, 2011. – 748 s.
18. Między sobą. Szkice historyczne polsko-ukraińskie / red. T. Chynczewska-Hennel, N. Jakowenko. – Lublin : Instytut Europy Środkowo Wschodniej w Lublinie, 2000. – 183 s.
19. Jobert A. Od Lutra do Mohyły. Polska wobec kryzysu chrześcijaństwa 1517–1648 / A. Jobert ; przedmowa J. Kłoczowski, posłowie Z. Libiszowska. – Warszawa : Pax, 1994. – 333 s.
20. [Radyszewskij R.] Jan Dalibór Wagilewicz, Pisarze polscy Rusini wraz z dodatkiem Pisarze łacińscy Rusini / [R. Radyszewskij]. – Przemyśl, 1996.
21. Radyszewskij R. Polskojęzyczna poezja ukraińska od końca XVI do początku XVIII wieku, część I : monografia / R. Radyszewskij. – Kraków : Wyd-wo Oddziału PAN, 1996. – 283 s.
22. Roksołański Parnas : Polskojęzyczna poezja ukraińska od końca XVI do początku XVIII wieku. Cz. II : Antologia / wybr. i oprac. R. Radyszewskij. – Kraków : Wyd-wo Nauk. DWN : Wyd-wo Oddz. PAN, 1998.
23. Chynczewska-Hennel T. Pojednanie polsko-ukraińskie w wierszach Łazarza Baranowicza / T. Chynczewska-Hennel // Kultura staropolska – kultura europejska. Prace ofiarowane Januszowi Tazbirowi w siedemdziesiąt rocznicę urodzin. – Warszawa, 1997. – S. 325–329.
24. Mokry W. Od Ilariona do Skoworody. Antologia poezji ukraińskiej XI–XVIII w. / W. Mokry. – Kraków : Universitas, 1996. – 349 s.
25. Ševčenko I. Różne oblicza świata Piotra Mohyły / I. Ševčenko // Ukraina między Wschodem a Zachodem : eseje i studia / red. J. Axer. – Warszawa, 1996. – S. 19–44.
26. Brogi Bercoff D. Historiografia Renesansu i Baroku w krajach słowiańskich / D. Brogi Bercoff, Królestwo Słowian. – Izabelin : Świat Literacki, 1998. – 310 s.
27. Thompson E. Trubadurzy imperium. Literatura rosyjska i kolonializm / E. Thompson. – Kraków : Universitas, 2000. – 384 s.
28. Naumow A. Wiara i historia. Z dziejów literatury cerkiewnosłowiańskiej na ziemiach polsko-litewskich / A. Naumow. – Kraków, 1996. – S. 160–162. – (“Krakowsko-wileńskie studia slawistyczne. Seria poświęcona starożytnościom słowiańskim”. T. 1).
29. Chynczewska-Hennel T. Akademia Kijowsko-Mohylańska / T. Chynczewska-Hennel // Szkolnictwo prawosławne w Rzeczypospolitej / red. A. Mironowicz et al. – Białystok, 2002. – S. 40–54.
30. Naumow A. Domus Divisa. Studia nad literaturą ruską w I Rzeczypospolitej / A. Naumow. – Kraków : Collegium Columbinum, 2002. – 399 s.
31. Melnyk M. Kazania i komentarze sakramentalno-liturgiczne z Trebnika św. Piotra Mohyły / M. Melnyk, W. Pilipowicz. – Olsztyn : Manuskrypt, 2003. – 188 s.
32. Melnyk M. Spór o zbawienie. Zagadnienia soteriologiczne w świetle prawosławnych projektów unijnych powstałych w Rzeczypospolitej (koniec XVI – połowa XVII wieku) / M. Melnyk. – Olsztyn : Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, 2001. – 269 s.
33. Hryniewicz W. OMI. “Unia bez zniszczenia”. Memoriał unijny metropolity Piotra Mohyły (1644–1645) / W. Hryniewicz OMI // Studia Ekumeniczne. – 1993. – Vol. IX, № 1 (31). – S. 21–30.
34. Hryniewicz W. OMI. Przeszłość zostawić Bogu. Unia i uniatyzm w perspektywie ekumenicznej / W. Hryniewicz OMI. – Opole : Wydawnictwo Św. Krzyża, 1995. – 174 s.
35. Stradomski J. Spory o “wiarę grecką” w dawnej Rzeczypospolitej / J. Stradomski. – Kraków : Scriptum, 2003. – 341 s.
36. Melnyk M. Problematyka antropologiczna w pismach Piotra Mohyły / M. Melnyk. – Olsztyn : UW–M, 2005. – 391 s.
37. Mironowicz A. Kościół prawosławny w dziejach dawnej Rzeczypospolitej / A. Mironowicz. – Białystok : Uniwersytet w Białymstoku, 2001. – 352 s.
38. Jaroszewicz-Pierśławcew Z. Druki cyryliczne z oficyn Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI–XVIII wieku / Z. Jaroszewicz-Pierśławcew. – Olsztyn : Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2003. – 309 s.
39. Kuczyńska M. Ruska homiletyka XVII wieku w Rzeczypospolitej. Ewolucja gatunku – specyfika funkcjonalna (Cyryl Stawrowiecki: Ewangelia pouczająca. Rachmanów 1619; Joannicjusz Galatowski: Klucz rozumienia. Kijów 1659) / M. Kuczyńska. – Szczecin : Uniwersytet Szczeciński, 2004. – 324 s.
40. Kuczyńska M. Z Zachodu na Wschód. Obywatele Rzeczypospolitej na ołtarzach Cerkwi rosyjskiej / M. Kuczyńska. – Kraków, 2011. – 297 s.

41. Deluga W. Malarstwo i grafika cerkiewna w dawnej Rzeczypospolitej / W. Deluga. – Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2000. – 206 s.
42. Deluga W. Grafika z kregu Ławry Pieczarskiej i Akademii Kijowsko-Mohylańskiej w XVII i XVIII wieku / W. Deluga. – Kraków : Collegium Columbinum, 2003. – 133 s.
43. Соболев В. Українське бароко. Тексти і контексти / В. Соболев. – Warszawa : Wyd-wo Uniwersytetu Warszawskiego, 2015. – 382 с.
44. Chynczewska-Hennel T. Akademia Kijowsko-Mohylańska: Historia i współczesność / T. Chynczewska-Hennel // Przegląd Humanistyczny. – 2006. – № 1. – S. 59–68.
45. Яковенко Н. «Про Україну можна без краю...»: зміни у сприйнятті польськими істориками минулого давньої України (1960-ті – 2000-ні рр.) / Н. Яковенко // Український гуманітарний огляд / ред. Н. Яковенко. – Вип. 15. – К. : Критика, 2010. – С. 79–103.

Teresa Chynczewska-Hennel

KYIV-MOHYLA ACADEMY AT POLISH HISTORICAL STUDIES

The article is dedicated to the observation of historical projects written in Polish that dealt with Kyiv-Mohyla Academy as well as the figure of Peter Mohyla. The beginning of the interest of the Polish researchers towards the subject is referred to the end of the 19th and the entry of the 20th centuries, i. e. to the time of publication of the Alexander Walerian Jablonowski's book. It is stressed that interest to the Academy, not always equal, has increased in 1990s in connection with the Ukrainian problematic of the Modern Time.

Keywords: Kyiv-Mohyla Academy, Peter Mohyla, Modern Time, Polish researchers.

Матеріал надійшов 26.10.2015

КОГО НАСЛІДУВАЛИ УКРАЇНСЬКІ ПРОПОВІДНИКИ XVII ст. – ГРЕКІВ, РИМЛЯН ЧИ ПОЛЯКІВ?

На Міжнародній науковій конференції до 400-ї річниці заснування Києво-Могилянської академії «Ad fontes – До джерел» (Київ, 12–14 жовтня 2015 р.) виникла дискусія про коректність вживання двох традиційних термінів, котрими історики української літератури здавна позначають стилеві різновиди ораторської прози XVII ст.: «греко-слов'янський» та «латино-польський». Редакція запросила до участі в обговоренні провідних фахівців з літератури українського бароко.

Отже, наскільки коректне протиставлення «греко-слов'янського» та «латино-польського» типів проповідництва?

Петро Білоус, доктор філологічних наук, професор (м. Житомир):

Незважаючи на те, що в дослідженні проповідницького жанру українські літературознавці натеper досягли помітних наукових результатів, однак терміни «греко-латинський тип проповіді» та «латино-польський тип проповіді» тривалий час залишаються у вжитку, перетворившись на певний стереотип, який варто переглянути.

На мій погляд, ці терміни не відображають художньо-літературної природи проповідей, а більше апелюють до витоків вітчизняного різновиду цього жанру. Історик давнього письменства повинен поставити на передній план

літературність проповідей, зваживши на культурно-історичні особливості літературної епохи.

Отже, можна виділити **середньовічний** та **бароковий** типи проповіді, зосередившись на їхній стильовій специфіці.

Для середньовічного типу проповіді (XI – перша половина XVI ст.) властивий алегорично-символічний стиль: світовідчуття зорієнтоване на сприйняття світу, створеного Богом; світорозуміння зумовлене біблійною ідеологією в її християнському тлумаченні; домінування символіки та алегоризму як основних засобів зображення дійсності і кодування художніх смислів; вживання типологічно зумовленої і формалізованої стилістики.